

УДК 1:347.23

К.І. АПАНАСЕНКО, канд. юрид. наук, доцент  
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів

## ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

**Ключові слова:** власність, комунальна власність, соціалістичні ідеї, марксистське вчення, український соціалізм.

*Проведено узагальнення позицій відомих філософів різних часів щодо феномену комунальної власності. У роботі автор переходить від вчень про власність до аналізу філософських ідей про суспільну власність. Найбільшу увагу приділено соціалістичним теоріям власності. Викладено ключові аспекти вчення марксистів з питань власності. Систематизовано ідеї про власність провідного дослідника суспільної власності в українській філософській думці — І. Франка.*

Проблема ефективності громадських інституцій постала в історії людства досить давно. Нині вона дуже актуальна в українському суспільстві в контексті очікувань реформування різних елементів державного механізму та децентралізації державної влади, не є виключенням інститут права комунальної власності. Власність територіальної громади відображає такі суспільні феномени, як колективізм, спільність. Останні були і залишаються важливим об'єктом для теоретичного осмислення та обмеженого правового регулювання.

Науковці-правознавці неодноразово зверталися до різних аспектів відносин комунальної власності. Так, вченими досліджено проблематику правового статусу суб'єктів і об'єктів комунальної власності, підстав виникнення і припинення права комунальної власності, категорію «комунальне (місцеве, муніципальне) господарство» і правовий статус комунальних підприємств, відносини щодо передачі об'єктів права державної та комунальної власності, особливості участі територіальних громад у відносинах комунальної власності та реалізації прав власника територіальними громадами міст, управління об'єктами комунальної власності (В.М. Алексєєв, Р.Ф. Гринюк, О.Р. Зельдіна, Л.А. Музика, Р.А. Джабраїлов, О.О. Первомайський, В.А. Устименко), договірні механізми ефективного використання комунального майна (О.А. Медведева, В.В. Мусієнко, Ю.О. Серебрякова).

Найбільше наблизилися до питання про теоретичні (філософські) основи відносин комунальної власності відомі вчені Р.А. Джабраїлов та В.А. Устименко [1, 2]. Вони аналізували правову природу та генезис власності територіальної громади міста, історію розвитку відповідного законодавства. До етапів формування комунальної власності звертався у своїй роботі В.М. Алексєєв [3]. Питання історії та філософії права власності детально вивчали українські дослідники

М.В. Домашенко і В.Є. Рубаник [4], однак більша частина їх монографії присвячена відповідному історіографічному огляду, а невелика частина праці — філософським аспектам загальної теорії права власності, а не теорії права комунальної власності. Загалом питання про філософське (теоретичне) підґрунтя формування правового інституту комунальної власності фактично залишено поза увагою вчених-правознавців.

Метою дослідження є визначення філософських засад інституту права комунальної власності, виявлення філософських течій, що найбільше займалися відповідними питаннями та зв'язку між філософськими концепціями і теорією комунальної власності, дослідження внеску українських мислителів у справу розвитку ідей суспільної і, зокрема, комунальної власності.

Філософське підґрунтя сучасної теорії комунальної власності в Україні закладено видатним мислителем, письменником і громадським діячем І.Я. Франком, у Росії — відомими філософами другої половини XIX — першої половини XX ст. М.О. Бакуніним та М.О. Бердяєвим. Спочатку проведемо короткий екскурс теоретико-філософських засад інституту права власності.

Власність виступає однією з найфундаментальніших основ функціонування суспільства. Тому не можна не погодитися з думкою В.М. Селіванова про те, що власність як складна і багатопланова категорія відображає різні аспекти соціального буття — економічний, соціальний, юридичний, політичний, психологічний, а, значить, і підхід до власності лише як до неподільної єдності економіки і права, без врахування політичного, соціального, психологічного, культурного, етичного та інших аспектів, є неповним і несистемним [5]. Г. Гегель у своїй праці «Історичні етюди» підкреслює: «В государствах нового времени обеспечение собственности — это ось, вокруг которой вращается все законодательство и с которой так или иначе соотносятся большей частью права граждан» [6, С. 225, 226].

Сучасна теорія власності визнала існування альтернативних систем власності й зробила їх предметом порівняльного аналізу. У західній літературі виділяється три основних правових режими власності: система приватної власності, система державної (колективної) влас-

ності, система загальної (комунальної) власності, при якій ніхто не перебуває у привілейованому становищі, доступ до відповідних об'єктів відкрито усім без винятку. На думку західних авторів, ці три системи власності ніде не існують у чистому вигляді на різних історичних проміжках часу, в усіх суспільствах вони фактично «перемішані» у різних пропорціях [4, С. 55—56].

Уявлення й поняття про власність як особливі суспільні відносини формувалися в житті й науці протягом тисячоліть. При цьому власність і право власності стали центральним об'єктом вивчення, насамперед, для економічної теорії, юридичної науки і філософії. Уперше ідея визначити ставлення людини до власності та її невід'ємне право мати власність знайшла своє точне відображення у Декларації прав Вірджинії 1776 р., де сказано, що «...Все люди по природі однаково свободні и независимы и обладают известными неотъемлемыми правами..., а именно: права пользования жизнью и свободой, средствами приобретения и владения имуществом и права добиваться и обретать счастье и безопасность» [7, С. 437]. Ці конституційні конструкції виявилися настільки вдалими й універсальними, що майже у незмінному вигляді діють і дотепер.

Питання про те, що таке власність саме як категорія людського буття вивчали ще античні мислителі. Так, Демокрит вважав необхідною соціальною, політичною й економічною рівністю повноправних членів суспільства задля його благополучного існування. З метою недопущення виникнення корисливих інтересів у правителів держави Платон пропонував закріпити в законі заборону останнім володіти будь-якою власністю і передбачав для них спільність дружин і дітей [8, с. 143—144, 148—149, 180—183, 191—197]. Особливо знаменита Аристотелева полеміка проти комунізму, запровадженого Платоном у його ідеальній державі. Заперечуючи проти спільності дружин і майна, Аристотель каже, що право набуття і володіння може мати потрібну форму: а) або все в державі може бути спільне і нічого приватного; б) або все може бути тільки приватне і нічого спільного; в) може бути тільки щось спільне і щось приватне [9, С. 83—86].

Філософські погляди на відносини власності, викладені Аристотелем, Платоном, Цицероном та іншими мислителями античності,

знайшли подальший розвиток у творчості філософів середньовіччя й Ренесансу — Мішеля Монтеня, Нікколо Макіавеллі, Жана Бодена, Гуго Гроція, Томаса Гоббса, Шарля-Луї Монтеск'є, Еразма Роттердамського, Томаса Мора, Томмазо Кампанелли. Щодо внеску українських і російських філософів, то в XVI — на початку XX ст. відповідними питаннями займалися, серед іншого, Н.Сорський, Ф. Прокіпович, Г.С. Сковорода, С.Ю. Десницький, Я.П. Козельський, Б.О. Кістяківський, В.Ф. Ерн, М.М. Сперанський, О.С. Хомяков, П.І. Новгородцев, П.Б. Струве, М.О. Бердяєв, Л.П. Карсавін та ін.

Надзвичайно цікавим є погляд на природу власності відомого російського (українця за походженням) релігійного філософа першої половини XX ст. М.О. Бердяєва. У своїй роботі «Філософія нерівності» він таким чином пояснює виникнення та суть власності, одночасно критикуючи захисників колективних форм власності — соціалістів: «Собственность есть по природе своей начало духовное, а не материальное. Она предполагает не только потребление материальных благ, но и более устойчивую и преемственную духовную жизнь личности в семье и роде. Начало собственности связано с метафизической природой личности, с ее внутренним правом совершать акты, преодолевающие быстротечное время... Начало собственности связано также с отношением с предками... Коллективизм, отрицающий всякое право собственности, есть рабство личности у стихийных сил природы. Поэтому он свойственен первым ступеням развития человеческого общества...» [10, С. 244—246].

Безсумнівним є методологічний зв'язок між соціалістичними теоріями та ідеєю комунальної власності. Обидві вони відображають схильність людини як «істоти громадської» до різних форм суспільного співжиття і спільного володіння майном як гарантії належного існування.

Добре підмічена Іваном Франком живучість соціалістичних ідей в історії: «Вже з найдавніших часів вона [соціалістична ідея] ширилася і в житті, і в науці. Ми, напр., знаємо, що в найбільшій частині теперішніх європейських народів, у дуже давніх часах, земля була спільною громадською власністю; ... що перші християнські громади жили спочатку за правилами, подібними до сучасного соціалізму...»

хоч властивого сучасного соціалізму ще не було на світі. Кінець кінцем, і весь людський поступ є почасти соціалізм, бо він полягає на спільній праці людей і почасти на спільному користанні того, що зроблено або вигадано...» [11, С. 14].

Одними з перших прихильників соціалістичної організації суспільства були відомі англійський філософ Томас Мор (1478—1535) та італійський мислитель Томмазо Кампанелла (1568—1639). У своїй головній праці під назвою «Надзвичайно корисна й однаково цікава справді золота книжка про найкращий устрій держави і про новий острів Утопія» Т. Мор розкриває свій суспільний ідеал на прикладі вигаданого острова Утопія. Там с високоорганізоване виробництво, доцільне керівництво, що гарантує справедливий і рівний розподіл суспільного багатства, суспільна власність, обов'язковість праці. Безпосередньою організацією виробництва на Утопії займаються місцеві общини [12, С. 86—87]. Т. Кампанелла у своїй відомій праці «Місто Сонця» зображає ідеалізовану теократичну систему, серед елементів якої — ліквідація приватної власності, общинна організація праці. Обґрунтування соціального ідеалу у Т. Кампанелли пантеїстичне: життя общиною засноване на божественно-природному законі, за яким ціле завжди вище будь-якої зі своїх частин. Кожна людина насамперед є членом колективу [13, С. 169—170].

Особливе місце у філософській думці посідає таке філософсько-соціологічне вчення, як марксизм. Карл Генріх Маркс основну увагу зосереджує на пошуку шляхів «подолання» трансцендентної прірви між капіталізмом і соціалізмом. Такий перехід можливий, на його думку, за умови встановлення контролю людини не тільки над природою, а й над власним специфічно людським, суспільним буттям. Таке подолання фактично означає усунення головної причини феномену відчуження — приватної власності. Він вірить у можливість досягнення комунізму, коли зникає протилежність між розумовою та фізичною працею, коли виростуть продуктивні сили і суспільство напише на своєму прапорі: «Кожний за здібностями, кожному за потребами».

У відомій праці «Фейербах. Протилежність матеріалістичного й ідеалістичного поглядів» (I розділ «Німецької ідеології») К. Маркс і Ф. Енгельс так розкривають свою позицію з

розглядуваного питання: «Різні ступені в розвитку поділу праці є разом із тим і різними формами власності...»

Перша форма власності, це — племінна власність. Вона відповідає нерозвинутій стадії виробництва, коли люди живуть полюванням і риболовством, скотарством або, щонайбільше, землеробством...

Друга форма власності, це — антична общинна і державна власність, яка виникає головним чином внаслідок об'єднання — шляхом договору чи завоювання — кількох племен в одне місто... Поряд з общинною власністю розвивається вже і рухома, а згодом і нерухома, приватна власність, але як форма, що відходить від норми і підпорядковується общинній власності...

Третя форма, це — феодальна або станова власність... Подібно до племінної й общинної власності вона знов-таки базується на певній спільності... Цій феодальній структурі землеволодіння відповідала в містах корпоративна власність, феодальна організація ремесла. ... індивіди мусять привласнити собі існуючу сукупність продуктивних сил не тільки для того, щоб добитися самодіяльності, але і взагалі для того, щоб забезпечити своє існування» [14, С. 9—11, 63, 65].

Встановлення комуністичного устрою суспільства пов'язувалося філософами зі зміною відносин власності: «... приватна власність повинна бути також ліквідованою, а її місце заступить загальне користування всіма знаряддями виробництва і розподілу продуктів за загальною згодою, або так звана спільність майна». У ході революції, як засобу досягнення комуністичного ідеалу, передбачається, зокрема: «... обмеження приватної власності..., поступова експропріація земельних власників, фабрикантів..., збільшення числа національних фабрик, майстерень, залізниць, суден..., спорудження великих палаців ... як загальних жител для комун громадян, які займатимуться промисловістю, сільським господарством...» [15, С. 77, 79—81].

Отже, ідеалом марксистів було знищення приватної власності й усупільнення майна та його справедливий розподіл між членами суспільства.

Історичні передумови сприйняття марксисту в Російській імперії коріняться, за визнанням українських філософів [12, С. 203], в

особливостях становлення соціально-політичної культури, які сприяли формуванню таких її ментальних пріоритетів, як орієнтованість на масово-колективістську, етатистську активність. Для успішної землеробської праці на малородючих лісисто-болотяних землях північно-східної периферії Київської Русі необхідне було об'єднання трудових зусиль великих колективів. Звідси «общинний» спосіб ведення господарства, відсутність індивідуальної власності на землю.

Відповідні риси російської ментальності підкреслені М. Бердяєвим, який писав про «русский коллективизм, имевший религиозные корни» [16, С. 88], і М. Костомаровим. У праці «Дві руські народності» М. Костомаров відмічав: «Громадською стихією Москви є загальність («общинность»)». Прямування до тісного зв'язку частин, знівечення особистих спонук під владою загальних, непорушна законність спільної волі... сходяться у великоруському народі з єдністю сім'євого життя і знехтованням особистої волі ідеєю «міра». Це все відбилося в народному житті тим, що... власність у них спільна... У розумінні українця — громада — це не те, що Великорусів мір. Громада це добровільне товариство людей; хто хоче — належить до громади, а не хоче — виходить з неї... На Україні історичне життя йшло іншою стежкою, там не могло витворитися сталих поглядів про громаду (мір)... Кожний хлібороб був самостійним власником свого добра...» [17, С. 319—321].

Суть соціалістичних ідей власності та суспільних форм співжиття коротко можна викласти словами І. Франка: «Який же новий лад ставить соціалізм замість теперішнього? Докладно передбачити цей майбутній лад важко, але головні підстави, на які він має спиратися, такі: замість приватної власності на капітал — власність загальна, національна, громадська... Громада... творитиме неначе одно велике господарство, а ми знаємо, що велике господарство наслідком належного керування й устаткування (доброї економії) може мати завжди більше засобів і достатків, ніж кілька малих окремих господарств разом узятих... в соціалістичному ладі кожний трудящий буде переконаний, що від його праці залежить збільшення загального добра, отже і його добра — тому він працюватиме більше і охотніше, ніж тепер...» [11, С. 13].

«... щоб скасувати нинішню нерівність, а завести господарську рівність межі людьми, Галицька робітницька Громада, враз із другими робітницькими громадами по цілім світі, домагається: 1. Щоб уся земля з лісами і пасовиськами, ріками й озерами належала до тих громад, котрі на них працюють... Не менше того, по містах усі доми і хати, що тепер належать до поєдинчих багатирів і віддаються в найми, належали б до цілої громади. 2. Щоб громадяни не ділилися полями, лісами та пасовиськами ані робітники фабриками та машинами, але працювали на них вкупі, громадами, а ділили б поміж себе напрацьоване добро по мірі того, як хто потребує і скільки та як працював. 3. Щоб у ділах господарських, так само як і в усяких інших, ніхто не мав права давати громадам які-небудь накази, накидати їм старшину абощо, але щоб громади своїм господарством управляли, як самі схочуть...

... у громадських, державних і міжнародних ділах вона буде домагатися: ... 3. Щоб кожна громада у своїх громадських ділах мала повну самоуправу, могла б з ким її воля входити у зв'язки та спілки... 5. Щоб діла, котрі тепер держать в руках держави та багатирі, передані були громадам і вольним спілкам громад: і так загранична торгівля і, взагалі, всяка обміна виробів різних місць і країв велася без посередництва... самими громадами, як до потреб кожної громади...» [18, С. 58—59].

«... земля, на якій живе народ, повинна бути збірною власністю всього того народу... Те, що мусить бути невід'ємною підставою життя та розвою будущих поколінь, не може опинитися без обмежень у руках одиниці з правом необмеженого користування...» [19, С. 300—301].

«... Уявім собі тепер, що на місці всемогучої держави власниками і керівниками зняряд виробництва є численні гміни (громади), і будемо мати суспільний лад, що його вважаємо єдино справедливим, і який тепер чи пізніше настане» [20, С. 214].

Вчений доводить у своїх працях, що соціалістичний ідеал може бути досягнений і вже втілюється в життя в сучасних для нього умовах: «І в господарських ділах наші люди — хлібороби починають також почувати потребу спільності та дружності. Вони починають на зібрані гроші купувати господарські зняряддя і машини, котрі задорогі на одного, і працюють ними спільно. Поговорюють і про те, що гро-

мади закупували на спільні гроші ґрунти від панів, євреїв та банків і ґрунт той чи то ділили між громадян, чи то держали при купі й випускали його в оренду потребуючим, а виручені гроші повертали б на спільні, громадські діла...» [18, С. 52—53].

З аналізу творів І. Франка виходить, що комунальна власність як власність громади буде найреальніше втілена в умовах соціалізму. Цікавим з історико-правової точки зору є дослідження філософом історії громадських шпихлірів — найважливіших об'єктів спільної власності сільської громади — у творі «Громадські шпихліри і шпихліровий фонд у Галичині 1784—1840 рр.» [21].

Соціалістично-анархічний ідеал відомого українського громадського діяча XIX ст. М.П. Драгоманова наступний: «От дійти до того, щоб спілки людські, великі й малі, склалися з таких вільних людей, котрі по волі сходилися для спільної праці й помочі у вільні товариства, — це і є та ціль, до котрої добиваються люди... Ціль та зветься безначальство: своя воля кожному й вільне громадство й товариство людей і товариств...» [22, С. 374].

Піддаючи критиці російську форму комунізму, М. Бердяєв звертає увагу також на інститут власності і пропонує усунути монополність держави у відповідній сфері: «... понимание хозяйственной жизни, как социального служения, совсем не означает признания государства единственным хозяйственным субъектом. Бесспорно, часть промышленности, наиболее крупной, должна перейти к государству, но наряду с этим хозяйственным субъектом должна быть признана кооперация людей, трудовой синдикат и отдельный человек...» [16, С. 93]. Безумовно, важко сказати, що мав на увазі мислитель, кажучи про «кооперацию людей», але ідея власності колективу як повноправного учасника відносин власності у його філософській позиції присутня.

Соціалістична держава, на думку видатного філософа початку XX ст. Б.О. Кістяківського, є правовою державою, її подальшим розвитком після капіталізму, за якого власність привілейованих груп населення перетвориться в «загальнонародне надбання» [23, С. 517].

Таким чином, короткий аналіз соціалістичної традиції у філософії доводить присутність ідеї спільної власності громадян як невід'ємний елемент соціалістичного ідеалу суспіль-

ства. Такий ідеал мислився філософами по-різному, проте колективізм, взаємодопомога, приналежність до певної соціальної інституції — це всі ті начала, що поєднують концепцію права комунальної власності із соціалістичними філософськими побудовами.

Як влучно зазначають деякі дослідники [4, С. 17], не зважаючи на загальні позитивістські тенденції у дореволюційному правознавстві, філософія власності розглядалася донедавно з її природно-правових позицій. Причому переважна більшість теоретичних досліджень феномену права власності висвітлюють філософські аспекти лише приватної форми власності.

**Висновки, перспективи подальших наукових досліджень.** Українські та російські мислителі різних епох цікавилися проблематикою відносин публічної власності, і, зокрема, комунальної власності, побіжно. Концепції спільної власності із відповідними соціально-економічними обґрунтуваннями чітко розроблені лише представниками марксистської течії у філософії; певне виключення становлять також праці І. Франка, М. Бердяєва. Особливо хотілося би підкреслити величезний внесок І. Франка у розробку теорій про важливу роль громад в управлінні суспільними справами, необхідність реалізації ними господарських повноважень, включно з управлінням спільною власністю громади.

Як показало дослідження, протягом століть людство вирішує проблему соціальної справедливості. У наш час в українському суспільстві також робиться спроба вирішити цю проблему, але вже по-новому, з огляду на понад півстолітній соціалістичний експеримент.

Теорія комунальної власності не приречена на загибель в українській державі. Вона не є нав'язаною законодавцем конструкцією, а має історичне підґрунтя, що прослідкував І. Франко. Трансформаційні процеси у суспільстві в цілому і в економіці зокрема, перерозподіл власності, який триває, втягуючи у свою орбіту усе більше коло суб'єктів, вимагають чіткого врегулювання правовідносин власності, а значить і чіткого нормативного визначення понять і категорій, які можуть бути віднесеними до інституту права власності. При законодавчому конструюванні категорій територіальної громади, адміністративно-територіальної одиниці, об'єктів комунальної власності варто за-

стосувати вироблені відповідними філософськими традиціями ідеї. Обов'язково також взяти на озброєння ідеї про мету соціального служіння комунальної власності, її використання в інтересах загального блага.

## СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Устименко В.А. Власність територіальної громади міста (господарсько-правові аспекти) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / В.А. Устименко; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. — Донецьк, 2007. — 33 с.
2. Джабраїлов Р.А. Правове забезпечення ефективного використання об'єктів комунальної власності : автореф. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Р.А. Джабраїлов; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. — Донецьк, 2005. — 18 с.
3. Алексеев В.М. Удосконалення управління комунальною власністю в Україні: теоретичні засади : автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / В.М. Алексеев; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — К., 2005. — 20 с.
4. Домашенко М.В. Власність і право власності: Нариси з історії, філософії, теорії і практики регулювання відносин власності на Україні / М.В. Домашенко, В.Є. Рубаник. — Х. : Факт, 2002. — 550 с.
5. Селіванов В.М. Трансформування відносин власності — основа розвитку підприємництва в Україні / В.М. Селіванов // Право України — 1997. — № 2. — С. 6—11.
6. Гегель Г.В.Ф. Исторические этюды / Г.В.Ф. Гегель // Гегель. Работы разных лет. В двух томах. — Т. 1. Сост., общая ред. и вступит. статья А.В. Гулыги. — М. : Мысль, 1970. — 668 с. — С. 214—233.
7. Графский В.Г. Всеобщая история права и государства / В.Г. Графский. — М. : НОРМА — ИНФРА\*М, 2000. — 302 с.
8. Платон. Государство / Платон // Платон. Диалоги: пер. с древнегреч. — М. : АСТ ; Харьков : Фолио, 2001. — 384 с. — (Философия. Мастера). — С. 35—382.
9. Юркевич П. Історія філософії права / П. Юркевич // Юркевич Памфіл. Історія філософії права; Філософія права; Філософський щоденник. Вид. друге. — К. : Ред. журн. «Український світ», 2000. — 756 с. — С. 45—161.
10. Бердяев Н.А. Философия неравенства / Н.А. Бердяев; состав., предисл. и примеч. Л.В. Полякова. — М. : ИМА-Пресс, 1990. — 288 с.
11. Франко І. Про соціалізм / І. Франко // Твори у 20 т. — Т. 19. — К. : Державне вид-во художньої літератури, 1956. — 804 с. — С. 7—17.

12. Бичко А.К. Історія філософії: підручник / А.К. Бичко, І.В. Бичко, В.Г. Табачковський. — К. : Либідь, 2001. — 408 с.
13. Краткий очерк истории философии / под ред. М.Т. Иовчука и др. — 4-е изд. — М. : Мысль, 1981. — 927 с.
14. Маркс К. і Енгельс Ф. Фейербах. Протилежність матеріалістичного і ідеалістичного поглядів (І розділ «Німецької ідеології») / К. Маркс і Ф. Енгельс // Маркс К. і Енгельс Ф. Вибрані твори в трьох томах. — Том 1. — К. : Вид-во політ. літ-ри України, 1977. — С. 3—69.
15. Маркс К. і Енгельс Ф. Принципи комунізму / К. Маркс і Ф. Енгельс // Там же. — С. 70—86.
16. Бердяев Н. Истоки и смысл русского коммунизма / Н. Бердяев // Юность. — 1989. — № 11. — С. 80—93.
17. Костомаров М.І. Дві руські народності / М.І. Костомаров // Історія філософії на Україні. Хрестоматія: навч. посібник; упорядники М.Ф. Тарасенко, М.Ю. Русин, А.К. Бичко та ін. — К. : Либідь, 1993. — 560 с. — С. 318—322.
18. Франко І. Чого хоче «галицька робітницька громада»? / І. Франко // Твори у 20 т. — Т. 19. — К. : Державне вид-во художньої літератури, 1956. — 804 с. — С. 50—62.
19. Франко І. Земельна власність у Галичині / І. Франко // Там же. — С. 278—304.
20. Франко І. Чого вимагаємо? / І. Франко // Там же. — С. 207—214.
21. Франко І. Громадські шпихліри і шпихліровий фонд у Галичині 1784—1840 рр. / І. Франко // Там же. — С. 386—455.
22. Драгоманов М.П. «Передне слово» (до Громади 1878) / М.П. Драгоманов // Історія філософії України. Хрестоматія: навч. посібник / Упорядники М.Ф. Тарасенко, М.Ю. Русин, А.К. Бичко та ін. — К. : Либідь, 1993. — 560 с. — С. 373—374.
23. Нерсесянц В.С. Філософія права. Учебник для вузов / В.С. Нерсесянц. — М. : НОРМА—ИНФРА\*М, 1997. — 652 с.

Надійшла 22.05.2015

*Е.И. Апанасенко*

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов

#### ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНСТИТУТА ПРАВА КОММУНАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Проведено обобщение позиций известных философов разных времен относительно феномена коммунальной собственности. В работе автор переходит от учений о собственности к анализу философских идей об общественной собственности. Наибольшее внимание уделено социалистическим теориям собственности. Изложено ключевые аспекты учения марксистов по вопросам собственности. Систематизированы идеи о собственности И. Франка как ведущего исследователя общественной собственности в украинской философской мысли.

**Ключевые слова:** собственность, коммунальная собственность, социалистические идеи, марксистское учение, украинский социализм.

*К.І. Апанасенко*

Chernihiv National Technological University, Chernihiv

#### THE THEORETICAL BASES OF COMMUNAL PROPERTY RIGHTS INSTITUTIONS' FORMATION

A generic entry famous philosophers of different times with respect to the phenomenon of communal property. In this article the author proceeds from the exercise of the property to the analysis of philosophical ideas about public ownership. The greatest attention is paid to the socialist property theory. It sets out the key aspects of Marxist property doctrine. Systematized Franko ideas about property as a leading researcher in the public ownership of Ukrainian philosophy.

**Key words:** property, communal property, socialist ideas, the Marxist doctrine, Ukrainian socialism.